

Beschreibung der V. I. K. Stadt Ufer
des Theil zur Ortschaften Kópány
Juni 1770

14.
1876.

35.
a/4719

Dr BALLAGI GÉZA

A Csepel sziget-csúcs jövője.

Az árviz-veszély, mely soha sem fenyegette ijesztőbben mint mostanság az előhaladó s minden irányba terjeszkedő Budapestet közvetlen, vagy távolabbi szomszédságát, az aggodalom mellett különféle mentési tervszerű eszméket szült: sőt a jövőre nézve is terveztetnek oly nagyszerű munkálatok melyek Budapestet és vidékét megmentendik a bekövetkezhető veszélyek ellen. Ezek közül kiváló figyelmet érdemel azon messze vidéken már ismert és hangsúlyozott ajánlat; melynél fogva a budapesti csatornák egy, a **Csepelsziget csucsnán** létesítendő nagy medenczébe lennének levezetendők és a Dunával érintkező csatornák elzáratnának. Erre nézve annélkül, hogy szaktudományi készütséget affectálnánk, egyszerűen azt véleményezzük, hogy a csatornázásra nézve Budapestnek mindkét oldalán külön egy-egy főcsatorna építtetése volna czélszerű, mely a **pesti oldalon** egyrészt, a vasuti összekötő hid alatti kikötő alsó töltésén alól, a soroksári Dunaágba; másrészt a **budai oldalon** egy a Gellérthegyi aljba szakértők által megállapítandó medenczébe levezettetnék s a Dunával érintkező csatornák pedig mindkét oldalon elzáratnának.

Nem levén czélunk a teendőkre nézve semmi állást sem foglalni el, a szakemberek és a magas kormányval szemben, mert a kormány a teendők vegett amugy is szakközegeinek hivatott megfigyelése folytán minden hazafias áldozatra kész, — mi csupán a Csepelsziget csucására irányuló nézeteinket kívánjuk előadni, s annak valódi hivatását minden érdek nélkül kijelölni kötelességünknek ismerjük annál is inkább, mert nem csak a jelen, de a **jövő nemzedék** számára is egyengetjük az utat, mely azután Magyarország fővárosát, földrészünk egyik elsőrendű világforgalmi központjává és székhelyévé tenni van hivatva.

A Csepel-csucsnak más jövője van, mely ama viszonyból keletkezett, melybe Budapest fővárosa a nagyfontosságú duna-szabályozási munkálatok létesítésével az által jutott, hogy míg a soroksári Duna-ágból kikötő építtetett, addig közvetlen a sziget-csucs előtt készült az összekötő vasuti hid; ott terveztetik a körvasut teher pályaudvara, sőt a zimonyi pálya és a tervben levő pest-domborári vasut is innét fog kiindulni, — szóval, hogy e nagyszabású munkálatok és tervezetek által a Csepel sziget-csucs oly positívá emeltetett, melynél fogva jövőben az — és pedig rovid idő alatt mint gyár és kereskedelmi telep alakulására kiváló fekvésű hely, képes leszen a fővárossal nem csak versenyezni, hanem annak gyáriparát és kereskedelmét meg is bönítani, még pedig azon egyszerű oknál fogva, mivel a szigetesucs a katonai felmérések szerint $\frac{1}{6}$ 316, $\frac{2}{6}$ 320, $\frac{2}{6}$ 360 és $\frac{1}{6}$ része 380—384 láb magasság közt menetelesen változik a tenger színe felett; és így, ha a Duna-part kisé emeltetik, jóval kedvezőbb fekvésű mint Ó-Buda, Uj-Pest vagy a viz által borított Budapest felső része, — azontul a vasuti összekötőhid és építendő teherpálya-udvar közelsége által szállításokra minden megszorítás nélkül a kikötő a világ minden iránya felé nyitva áll; ha mindezeket fontolóra vesszük, ugy bizonyosan meg kell győződünk, miszerint a főváros gyáripara és kereskedelme a biztosított előnyök miatt okvetlen felfogja a szigetesucsot keresni, mithogy a főváros felső részein az említett előnyökre nincs kilátás, Kőbányától pedig a Duna távolabb van és így a vizen szállíthatás kedvezményei és a gyártelephez megkívántató viz hiányzanak.

Hogy az eredmény a fővárosra nézve komoly, sőt veszélyes is lehet, az, az eddig elmondottak mellett, a vizen és szárazon való könnyű közlekedhetés nagy előnyeinek kívül abból is világos, hogy a szigetesucs a közelség által, a főváros határába való mély benyulás következtében még arra is alkalmas, hogy az alakulandó gyár-telep mindazon egyéb előnyöket is, minők a **börze, pénzpiacz, hitel és kereskedelmi összeköttetések** stb. — az itt letelepülendő kereskedelem és gyáripar a maga részére nagy mértékben felhasználhatja a nélkül, hogy kárpótlásul Budapest lakosságának a terhek viselésében csak egy fillérrel is segítségére lenne, vagy ilyesmi követeltethetnék tőle, mivel a szigetesucs külön álló, s épen megyei és falusi területet képez.

Igaz hogy a szigetesucsán keletkezendő gyár és kereskedelmi telepet fejlődésében némileg gátolni lehetne az által, ha a kikötő bejárója nem hidaltatván át, a vasutihidtól benyuló töltés, mint legrövidebb ut a szigetesucsra nem használtathatnék a tervezett teherpálya udvarrali közlekedésre, de ez intézkedés a mellett, hogy szűkkeblű eljárás lenne, még káros is volna az összekötő vasutihid bevételeire nézve, mivel az esetben a szigeten letelepülő kereskedőknek és gyárosoknak szállítmá-

nyaik vasuton elszállításáról más helyeken kellene gondoskodniok, és pedig: a pest-zimonyi vasut létesítendő pesti indóházát pótolná annak soroksári állomása, a déli vasuton pedig a promontori, vagy még inkább a tétényi, mely a Dunaparton fekvődvén, minden nagyobb nehézség nélkül használható, mint évekkel ezelőtt történt, míg a duna-drávai vasut nem letezett, a Franciaországba szállított dongafa-kereskedéssel, s az esetben Budapest is, elvesztené a vámból befolyható e nemű jövedelmeket,

Az is igaz, hogy a soroksári létesítendő, s tétényi vasutállomásokhoz az említett esetben az áruszállítás költségesebb lenne, mint volna a csucson keresztül a teherpálya udvarra de e tekintetben is kárpótlást nyer a gyáros és kereskedő azon előnyben, hogy szállitmánya a különféle városi vám, fogyasztási adókkal, továbbá a ház, jövedelmi és személykereseti adó után eső fizetésekkel oly mértékben nem terheltethetnék, mint ez a fővárosban kivettetni szokott.

De eltekintve a főváros külön érdekeitől, a kikötő létesítése által teremtett viszony, a kereskedelmi érdekekkel könnyen összeütközésbe jöhet. Most ugyan még a nehézségek nem érezhetők, mert a kikötő nem nyitott meg: mihelyt azonban a forgalomnak át leszen adva, azonnal fel fog a hiány és beteges állapot tűnni.

A baj ugyanis abban rejlik, hogy a kikötő képezvén a választó vonalt Budapest és Csepel község határa között, az fele részben, a partszéllel együtt, két külön hatóság alá tartozik. Tehát ha a mostani állapot továbbra fennmaradna, a két partrészen és a kikötőben ugyanazon ügyek felett minők a közigazgatási, törvénykezési, adó és rendőri ügyek, — külön hatóságok intézkednének, — a balparton Budapesté lenne a fennhatóság, míg a csepeli parton a közigazgatást és rendőrséget vinné a vármegye, a szolgabíró s a község, — a törvénykezést a promontori járásbiróság, az adó ügyet pedig a soroksári adóhivatal. S ha meggondoljuk, hogy e kuszált viszony épen oly helyen fordulna elő, mely előnyeinel fogva hivatva van a világh forgalom egyik fokoztatója lenni: akkor kell mondanunk, hogy ez állapot tovább fenn nem tartható, annyival inkább, minthogy épen a kereskedelem az, mely minden foglalkozás között a legérzékenyebb az ily zavart jogi helyzetek és viszonylatok iránt.

A mi ezekután azon netán felmerülhető nézetet illeti, hogy a fentebb elsorolt nehézségeken talán akkor is segíteni lehetne a törvényhozás útján ha t. i. a szigetcsucs már beépült és gyárvárossá alakult; — erre nézve meggyőződésünk az, hogy ezen megoldás akkor már nagy költséggel járna, a mennyiben a **földbirtok ára** az utóbbi években a **Csepelcsucson □ ölenként az egy forintot már ötven krajczárral is meghaladta**, mely **intő körülmény** azt mutatja, hogy a földbirtok értéke tetemesb emelkedést érend el, valamint hogy a leendő építkezések a királyi kisebb haszonvételek becsértékét is bizonyosan fel fogják szöktetni; — továbbá ha jól meggondoljuk, hogy a rendetlenül épült telepet mily nagy költséggel kellendene majd fővárosiassá átalakítani, akkor szükségesnek mutatkozik, hogy az országban sinlődő gyáripárunk fejlesztése és teljesen meghonosítása érdekében, a Csepelsziget csucsa a kikötő alsó töltésétől keresztül a nagy Dunáig, (mintegy 400 hold terület) a Buda-albertfalvi határárok irányáig, a törvényhozás közbenjöttével, minél előbb a fővároshoz csatoltassék, s ez által az egész kikötőn és mellékén a fennhatóság Budapest számára biztositassék.

Ennek keresztülvitelére némi áldozat szükséges, a mennyiben azon — kistrészen a Duna nagy és legnagyobb részben a soroksári ága mellett fekvő, s mintegy 36 holdra menő füzest a ráczkevei uradalomtól megkellene venni, valamint a bekebelezendő területre eső italmérési jogot is, mely terület azonban jelenleg az uradalomnak mit sem jövedelmez, minthogy e bekebelezendő rész csak pusztá és lakatlan polgári tulajdont képező szántóföld, szőlő, s kis darab füzestől áll; de másfelől ha számításba vesszük azt, hogy a szükségelt terület az elébb jelzett füzeseken kívül más és több uradalmi fekvőséget nem foglal magában, s hogy e birtok is már az 1870. évi X. törvényezikk f. és g. pontjai alatt részben a szabályozási kölcsön évi járadékainak fedezésére lett kijelölve, — továbbá hogy Csepel községe is a bekebelezendő térség határronalán kívül esik, s így ott az italmérési jog, valamint a rév jövedelme Promontor felé a nagy Dunán teljesen érintetlen marad, sőt e jogok, a szerint a mint a Csepel-csucs mindinkább beépül, értékük és jövedelmezőségükre nézve kiszámíthatlan gyarapodást fognak nyerni úgy, hogy e szerint a ráczkevei uradalom a Csepel-csucs jelzett részének Budapesthez való csatoltatásával nemesak nem fog károsodni; hanem ellenkezőleg az említett urajogok jövedelmezőbbekké tétetvén, a földbirtok is aránylagosan bér és örökár tekintetben emelkedik: úgy azt hisszük, hogy az uradalom az említett jogok és területért nem foghat valami nagyobb váltság összeget követelhetni. Mert ugyanis a földbirtokért eső váltság összeg nem lehet más, mint azon 120 frtnyi bérletnek, melyet a község a füzések használatáért fizet — megfelelő tőke, a mi 6%-kal számítva 2000 frtot fogna kitenni, — de ezen füzés is ugy sajátja lehet az uradalomnak, mint a többi polgári birtokok illető tulajdonosaiknak,

Azután volna a kocsmáltatási jog jövedelme, mely az egész határt számítva tészen 800 frtot. De vegyük ama nagyobb összeget, melyet a kocsmajog főbérletjének az albérlet lakással együtt fizet, ez tészen évenként 1300 frtot, melyből ha a lakhelyért 100 frtot leszámítunk, marad mint tiszta bérletjövdelem 1200 frt. Ugy de ezen összeg a község egész területétől, 3215 hold és 634

□ ol után, fizettetik, melyben a falu lakósaival együtt bennfoglaltatik; mégis vegyük fel, hogy a kérdéses terület 400 hold, $\frac{1}{10}$ részét teszi a község határának, s osszuk fel így a kocsmáltatási jogért nyert bérletet, meglátjuk, hogy az erre esendő 150 frtért még 5%-kal sem lehetne többet 3000 frtnál, mint vált ságösszeget követelni. Fizetendő volna tehát bekebelezés esetén a jogok teljes megszerzése mellett összesen 5000 frt, melyből 2000 frt a duna-szabályozási alaphól volna fedezendő; míg 3000 frt Budapest főváros terhére esnék, mint olyanra, mely egyedül léphetne a kocsmáltatási jogok élvezetébe.

E váltásdíj oly kis összeg, még inkább pedig kétfelé osztva, hogy e **gyümölcsöző befektetés** a legnyommasztóbb pénzviszonyok között is tekintetbe alig jöhet, mivel oly jogok biztosítatnak a fővárosnak, s a kereskedelem és gyáripár emelkedése által az egész országnak, melyek nélkül a fővárost soha sem lehet a helyzet teljes urának tekinteni. Sőt a külföld gyárosai és kereskedői ha megismerik e hely kedvező fekvését és az országnak több száz millió forintba menő s feldolgozható nyers terményeit, erős reményünk lehet, hogy tőkepénzeikkel ide telepednek, gyárat alapítanak s így nemcsak e hely felvirágoztatását, hanem az egész ország kereskedelmét tetemesen fogják emelni.

Meglehet, hogy mindezekre a **távol jövő érdekeinek már most hozandó áldozat** is felemlítették, erre nézve elég leszen, ha csak némely dolgokat idézünk, m. p.: hogy az összekötő vasuti hid már teljesen kész, a körvasut pedig épülőben, úgy, hogy a jövő évig ezeknek okvetlen meg kell nyilni és a közforgalomnak átadatni, — továbbá, hogy a zimonyi vasutnak a török és szerb kormányokkal kötött egyezés folytán négy év alatt el kell készítve lennie, s ennek indóháza sehol máshol nem lehet, mint épen a vasuti híd tövében, — s ha még hozzá vesszük, hogy ez idő alatt a 250 holdnyi kikötő is oly nagy haladást vehet, sőt kell vennie, ha a befektetett tőkéket óriási kárunkra kamatoztatás nélkül nem akarjuk hagyni — miszerint az is a hajózásra és teletetésre alkalmatossá válhatik; — sőt lehetséges, hogy azalatt a déli vasut is az állam birtokába jut, vagy a Budapesttel Fiumét legközelebb összekötő pest-dombóvári vasuti tervezet kinőheti magát, ismétlem, ha mindezeket figyelembe vesszük: úgy nemcsak azt kell kimondanunk, hogy a **távol jövő érdekeinek emlegetése** valóban helytelenül tűnnék fel; hanem ellentétbe e nézettel, kedvező alkalmul szolgálván a bekebelezésre, a megyék és municipiumok rendezésének és terület szabályozásának szőnyegen levő kérdése is, nyomatékkal kell hangsúlyoznunk, miszerint ez alkalom a legkedvezőbb a terv előnyös megvalósítására és létesítésére, mert a kérdésbe tehető négy év meglepő fejlődést fog a kikötő vidékén előidézni és felmutatni.

* * *

Áttérve ezután egy másik tárgyra, melynek nélkülözhetlensége már közmeggyőződésé vált, — sőt már a mult évi október havi delegationalis tárgyalások alkalmával fel is említették, hogy egy második **Arsenálnak** létesítése, Magyarország népei között oly nemzeti közohajtás tárgyát képezi, melynél fogva elérkezettnek kell tekintenünk az időt, hogy az illetékes körök, a kivitel mikéntje és módjaira nézve már most tanácskozzanak, hogy midőn az ország kedvezőbb pénzviszonyok között lesz, akkorra már meg legyen állapítva, valjon ama fegyvergyár hol és miként építtessék, hogy Magyarországnak úgy, mint az egész birodalomnak hadászati érdekei kellő érvényre jussanak.

E nagy fontosságú kérdés megoldásához csak azért kívánunk szólni, mert erős meggyőződésünk szerint épen a Csepel-csucs az a hely, mely minden tekintetben legalkalmasabb arra, hogy a fegyvergyár itt és ne máshol építtessék fel. Az előnyök e következők:

1. Mert a jelzett hely, noha a főváros határába mélyen benyulik, ma még teljesen szabad, beépítetlen pusztaság szántóföld, s ez alapon ott a kellő térségnek megszerzése nem fogná túlságos kisajátítási árakkal a kincstárt terhelni; — sőt a mostani körülmények között az árvíz által sújtott lakosságon ma nagyon segítve lenne, ha a kisajátítás minél előbb létesíttetnék.

2. Mert elszigetelt külön területet képez, már természeti fekvésénél fogva is **védelmi tekintetből igen fontos posztó**, ha netán valamikor ellenség által megtámadtatnék, mint-hogy kétfelől a Duna szegélyezi.

3. Mert elkülönözött területén a föllobbanás minden nagyobb szerű rázkódás és pusztítás-tól mentesíti Budapest lakott és népesebb részeit, mivel innét a vész a víz és meder mélysége miatt tovább nem terjedhet.

4. Mert tűzkiütés esetére, valamint gyári szükségletek czéljából, e helyen a lehető legnagyobb mennyiségű víz áll rendelkezésre, s a kellő vízvezeték előállítására nagyobb költség nélkül eszközölhető.

5. Mert közlekedés és szállítás tekintetében oly kiszámíthatlan előnyökkel rendelkezik; a vasuti hid, az épülő körvasut és a létesítendő teherpályaudvarhozi közelsége folytán, — a már beépített kikötői töltésén keresztül, — és a Dunavízének s a kikötő közvetlen mellette létének következtében — hogy hozzá képest az egész birodalom egyik pontja sem hasonlítható; mert a midőn

az égtáj minden iránya felé és irányából biztosítja a közlekedést; ugyanakkor nemcsak a nyers anyagok odavitelét vizen és szárazon olcsóvá és mondhatni kényelmessé teszi; hanem ugyanazon előnyök mellett még a kész fegyverek, ágyúütegek és löszereknek is a birodalom bármely pontjára a legnagyobb mennyiségben való elszállítását kívánt gyorsasággal eszközölni a legkedvezőbb alkalmat szolgáltatja.

6. Mert kiváló hely levén a szigetcsucs, sőt ugyyszólván: kiegészítő végpontja a Duna medre felett a főváros határának; ez alapon míg egyfelől szépészeti tekintetben Budapestre nézve az Arsenal imponans építményével nagyszerű látványt tüntetne fel: ugyanakkor mondhatni, szem előtt és mintegy kéznél léténél fogva, a főfelügyeletet a magas kormány részére könnyűvé tévén, egyúttal védelmi szempontból a **gellérthegyi citadella** ágyutüzének fedezete alatt a fegyvergyárnak a legnagyobb veszélyek alkalmával is, mértfőldekre eszközölheti a teljes biztonságot.

7. A munkás viszonyok is e helyet ajánlják az Arsenal számára, mivel a főváros az egész országban legkifejlettebb gyáriparnak örvendvén, a szakértő munkáskéz mindenkor tetszészerinti mennyiségben fog állani rendelkezésre, s nem kell idegen helyekről és országokból az állam pénztárának terheltetésével a munkást ide szállítani; mert a munkanyerhetés reménye s a kilátás azt valóban meg is nyerni, ezeket fog az illetők saját költségén ide vonzani és letelepíteni.

8. Végre, hogy e hely számára a nemzeti tágasabb érdekektől eltekintve, Budapest fővárosa több százezerre menő lakosságának rokonszenvét, saját érdekeinek teljesítése által annyira meglehet hódítani, miszerint feleslegessé válik ott minden várszerű erődítmény; mivel az ország népeinek hozzájárulása mellett Budapest még a legviharosabb időkben is, kétszeres mértékben fogná az Arsenal irányában polgári és védői kötelességét teljesíteni, bebizonyítandó azt, hogy miként az államoknak, úgy minden egyéb intézményeknek is legerősebb talpköve a kötelesség érzete mellett ama magasabb értelemben vett érdek, mely a létezés és az élet feltételeinek biztosításából a legnagyobb veszélyek között sem szokott megijedni; de igen is azok felett diadalt aratni. És ha ez áll a jelenlegi fővárosra, mennyivel inkább fog állani a jövőbeli Budapestre, a midőn már az a'só Dunamenti rész mindkét felől, a lágymányos, a kikötő pesti melléke, sőt a Csepel-csucsnak a tervezett Arsenal mögötti területe is ki fog épülni, s világvárosi épületeivel az Arsenalt körülövezni, s benne a nemes lakosság, mint élő-vár fogja azt megoltalmazni és védelmezni.

* * *

Ennyi előny és érv mellett azt hisszük, sehol az egész birodalomban nincs méltóbb hely a második fegyvergyár számára és sehol az egész országban kedvezőbb fekvésű tér egy kereskedelmi és gyárváros alakulására, mint a Csepel sziget-csucs; mert ha Isten országunknak csak kissé is kedvez, akkor itt óriás értékű termények és szállitmányok — iparcikkek fognak megfordulni, elhelyeztetni és tovább vitetni, ezek pedig könnyen áterthető helyzetet, teljes biztonságot, sőt többet — kényelmet is követelnek.

Ezt a boldog időt — úgy hiszem — mindnyájan óhajtjuk!

Budapest, 1876. Áprilhóban.

DE BALCAGI GÉZA

